
Thomas Moore
Temný eros
O moci a bezmoci v mezilidských vztazích
PORTÁL

Thomas Moore

Temný eros

O moci a bezmoci v mezilidských vztazích

PORTÁL

Pozn. překl.: Strany odkazují na anglická vydání citovaných děl.

Původní anglické vydání:
Dark Eros
© 1990, 2022 by Thomas Moore
Foreword © by Adolf Guggenbühl-Craig
All rights reserved

České vydání:
Translation © Světlana Šedová, 2001, 2026
© Portál, s. r. o., Praha 2026

ISBN 978-80-262-2481-5

Obsah

Předmluva 5
Poděkování 11

1 Romanopisec, zvrhlík, lékař duše 12
2 Převrácení lásky 27
3 Zpustošení nevinnosti 46
4 Základy a výkaly 67
5 Izolace a vězení 86
6 Černý humor 104
7 Zvrácený obraz 120
8 Pouta lásky 139
9 Terapie stínem 157
10 Sadovská kultura 178

Doslov 199
Poznámky 209

Předmluva

Mnoho lidí slyšelo o markýzi de Sade a jeho literárním díle, ale jen velice málo lidí ho četlo. Nejen proto, že není snadné se k němu dostat – v knihovnách se často nachází v uzavřených přihrádkách –, ale také proto, že pokud ho někdo nakonec číst začne, celkem brzy toho nechá. Jak říká Thomas Moore, dílo markýze de Sade může čtenáři připadat velice nudné a jednotvárné.

Pro některé sofistikované intelektuály se Sade stal kultovní postavou. Avšak tito nadšenci jen zřídka dokážou vysvětlit, co je na tomto francouzském spisovateli tak skvělého. Není vlastně jen zvráceným pornografem? Co je tak zvláštního na jeho spisech? Co může inspirovat na nekonečných popisech nejrůznějších možností pohlavní a mravní zvrácenosti, jaké si jen lze představit? Průměrní psychologové i někteří duchovní se horlivě zastávají sexuality jako výrazu lidského vztahu. Sade však trvá na naprosto neosobní sexualitě. Libertiny, muže i ženy, v Sadových spisech těší všechno, co průměrného člověka odpuzuje. Jde tak daleko, že obhajuje pojídání vlastních exkrementů, aby se člověk stal labužníkem pochutnávajícím si na výkalech. Nevinné krásné dívky se musí mučit, ponižovat a kazit, s dětmi musí být možno volně disponovat, rodinné svazky je nutno ignorovat – jakýkoli druh osobního erotu je v sadovských bratrstvech a sesterstvech přísným tabu.

Pokud vím, nikomu jinému kromě Thomase Moora se nepodařilo tak přesvědčivě ukázat, že nikdo, kdo se zajímá o psychologii nebo o kulturu obecně, by neměl markýze de Sade přecházet bez povšimnutí. Moore dokonce poukazuje na to, že každý člověk by měl být se svou vlastní sadovskou stránkou v kontaktu.

Většina kultur a náboženství zdůrazňuje – což je také správné – morálnost a slušnost. „Hilfreich sei der Mensch, edel und gut" (Člověk má pomáhat a má být charakterní a dobrý), říká Goethe. Osvícenské hnutí má za svůj cíl slušného, dobrého, altruistického a občansky uvědomělého člověka, který se řídí láskou a rozumem.

Když se však podíváme na kulturní, politickou, sociální a individuální situaci, vypadá to poněkud odlišně. Individuálně i kolektivně se setkáváme se zkažeností a zvráceností – „homo homini lupus". Mnoho lidského utrpení je zapříčiněno přírodou – jako nemoci a smrt –, avšak mnohem větší část je výsledkem toho, že lidé se vzájemně zraňují, mučí a zabíjejí. Obvykle se usilovně snažíme tuto démonickou stránku potlačit a zapomenout na ni, ale tato naše snaha zpravidla nebývá úspěšná. A aby to bylo ještě spletitější, když se někomu podaří zcela oddělit nebo navenek odstranit svou temnou stránku, stane se z něj prázdná a bezkrevná bytost, která nakonec nemá s erotem vůbec žádné spojení.

Je dozajista velice důležité bojovat dnem i nocí za morálnost a slušnost. Avšak zároveň je stejně tak důležité zůstávat stále v kontaktu s tím, co Moore nazývá temným erotem, s naší temnou stránkou.

Jak nám Moore ukazuje, v tomto úsilí hrají spisy markýze de Sade mimořádně důležitou roli. Prostřednictvím své sexuální mytologie nám Sade ukazuje náš démonický potenciál.

Sexualita je surovinou pro jednu z nejmocnějších mytologií dneška. Individuální a kolektivní sexuální fantazie zobrazují symbolickým způsobem lidskou psýché. Starodávné mytologie bohů a podobné příběhy poněkud ztratily svůj význam jako symbolické reprezentace lidské psýché. V sexuálních fantaziích je však mytologie lidské duše velice živá a dotýká se jak duše, tak i těla.

Markýz de Sade vytvořil fascinující mytologii naší temné stránky. Jeho postavy – jeho muži a ženy, jeho nevinné dívky a zkažení libertini – nejsou představiteli skutečných lidských bytostí, nýbrž čistě symbolickými mytologickými obrazy částí naší psýché. Takže je velice nesnadné Sada číst a nechat na sebe působit jeho bizarní fantazie. Nechat je na sebe zapůsobit takovým způsobem, abychom si uvědomili, že píše o lidském životě, o nás.

V tomto smyslu odvedl Thomas Moore skvělou práci. Více nebo méně systematicky probírá všechny sexuální obrazy, které Sade předkládá, a překládá nám je tak, abychom je pochopili jako část svého vlastního stínu, svého temného erotu, na který je třeba se i přes jeho odpudivost a hrůznost podívat a bez něhož ztrácíme veškerou sílu a hloubku.

Vezměme si například Sadův román *Justina a Julietta*. Justina je okouzlující, krásná, nevinná dívka, která je brutálními libertiny unesena, znásilněna, mučena, ponižována atd. Sexuální imaginace zde symbolicky představuje nevyhnutelné uchvácení čisté části naší duše. Nevinnost představuje ve svém konečném důsledku odmítnutí přijít do skutečného styku s tímto světem. Nevinná duše musí projít zasvěcením a je nutno jí vnutit temnou a fascinující realitu života. Když duše zůstane nevinná, nezačne být skutečně lidská, nýbrž je jako pouhá rostlina.

Nebo si vezměme jiný příklad: V sadistických fantaziích a v díle markýze de Sade hraje velkou roli svazování a pouta. Nicméně my všichni jsme připoutáni k životu, povinnostem, vášním, nadšení. Kdykoli něco plně prožíváme a jsme něčím zaujati, jsme zároveň připoutáni, určitým způsobem bezmocně svázáni, a vůbec nejsme volní a svobodní ve smyslu naivního obrazu svobodného a nezávislého člověka.

Thomas Moore umožňuje plně ocenit markýze de Sade jako učitele našeho temného erotu, naší temně hrozivé, démonické stránky. Mám-li užít obvyklého slovního obratu, Moorova kniha by měla být „povinnou četbou" pro každého, kdo se byť i jen povrchně zabývá psychologií a duší, a tím spíše pro všechny, kdo pracují v pomáhajících profesích. Je dosti typické, že zvláště my v těchto profesích máme sklon přehlížet temný eros, přestože představuje část motivace k naší práci. Například psychoterapie má velice sadistickou stránku: musíme chladně a objektivně analyzovat pacienta, pokud mu chceme pomoci. Kdybychom k němu přistupovali pouze se sentimentálním soucitem, jenom bychom podlehli všem klamům jeho neurózy a nebyli bychom mu schopni nijak pomoci.

Vůči dílu markýze de Sade mám však jednu výhradu, kterou se mnou Thomas Moore nejspíše stejnou měrou nesdílí. Přestože se v Moorově knize často zmiňuje polyteismus, mám dojem, že Sade je krajně vyhraněným monoteistou, a proto v jeho díle naprosto chybí jakýkoli tragický konflikt. Symbolické postavy, které stvořil, jsou zcela jednoznačné; jsou to puristé nebo puritáni. Jejich jediným cílem a jediným potěšením je inverze standardních kolektivních hodnot. Vědí bez jakéhokoli náznaku pochybnosti, co chtějí

a co jim působí rozkoš. Avšak takzvaná sadovská kultura má smysl pouze tehdy, jestliže se bere v úvahu také druhá strana – takříkajíc bílý eros. Protože skutečná potíž našeho života spočívá v naší ustavičně tragické situaci: nic není jasné, všechno je ambivalentní, jsme stále rozpolceni mezi nebem a peklem, mezi ďáblem a Kristem –, máme-li to vyjádřit velice zjednodušeně. Genialita markýze de Sade spočívala v tom, že nám ukázal temný eros prostřednictvím sexuálních obrazů, nestačila však na to, aby nám ukázal celou škálu našeho života, trýzeň našich tragických konfliktů.

Také cosi jiného jsem v knize Thomase Moora postrádal – konkrétně nějaký náznak porozumění tomu, proč máme dost dobré důvody, abychom vědomě potlačovali svůj temný eros, svou sadistickou stránku. Způsob, jakým se sebou my lidé vzájemně zacházíme, často není ovládán naší morálkou a slušností, nýbrž v mnohem větší míře naším sadismem, který je patrný nejen v individuálních životech, ale zvláště v kolektivních událostech. V první světové válce zahynulo dvacet milionů mladých lidí. Za druhé světové války němečtí nacisté chladnokrevně vyhladili šest milionů Židů, Stalin později zlikvidoval dvacet milionů Rusů, Mao Ce-tung čtyřicet milionů Číňanů a Pol Pot třetinu obyvatelstva Kambodže. Dnes zažíváme vražednou občanskou válku v Jugoslávii a s hrůzou čteme o tom, že ve Rwandě byl milion lidí během několika málo měsíců doslova zmasakrován. Chlapci, kterým nebylo ani dvacet, mačetami sekali na kusy malé děti a vojáci přestali masakrovat lidi jenom proto, že už byli příliš vyčerpaní, než aby pokračovali. S temným erotem nejsou žerty – musíme si na něj dávat pozor. Vzdálenost mezi pociťováním a konáním je často velice malá, ať už jsou naše fantazie vědomé, nebo potlačené. Jak blízko je náš temný

eros dokonce i v poměrně pokojných zemích, se ukazuje v naší fascinaci horory, příběhy o vraždách, znásilněních, katastrofách atd., které představují prakticky základ veškerého bulváru.

Jsem markýzovi de Sade a zvláště knize *Temný eros* Thomase Moora skutečně vděčný. Moore nám markýze de Sade přibližuje, vysvětluje jeho názory a umožňuje nám vypořádat se s naším vlastním temným erotem, a to způsobem, který je prost moralizování. Avšak tím, že Moore učinil markýze srozumitelnějším a svým způsobem je jeho spisy dokonce nadšený, možná poněkud zanedbal skutečnou hrůzu našeho stínu, pokud jej odehráváme v našich životech. Je zcela odporné a nechutné číst, jak se Sade zajímá o chuť našich výkalů a představuje si sebe sama jako labužníka, který si na nich pochutnává; je děsivé u něj číst, jak jsou s potěšením mučeny ženy. Avšak tyto záležitosti nejsou ještě ničím ve srovnání s nekonečným vyhlazováním a mučením, jímž se vyznačují celé dějiny lidstva.

Po tom všem bych na závěr rád řekl, že odvaha Thomase Moora na mne udělala velký dojem. K tomu, aby se tak přesně a s takovým ponorem psalo o spisech markýze de Sade, je potřeba psychologické a mravní odvahy. Moorova kniha je skutečně a vpravdě morálním dílem.

Adolf Guggenbühl-Craig

Poděkování

Poprvé mi dodal odvahu napsat tuto knihu před více než deseti lety Rafael López-Pedraza. To, jak uměl ocenit psychologii a estetiku groteskního, mi pomáhalo soustředěně pokračovat v práci, když jsem se snažil nalézt v Sadových románech a novelách jejich nezbytnost a krásu. Jsem rovněž zavázán Jamesi Hillmanovi, Patricii Berryové a Williamu Burfordovi za jejich podněty v počátečních stadiích psaní, a v poslední době Christopherovi Bamfordovi, Pat Toomayové a Angelyn Spignesiové. Rád bych také poděkoval Mary Helen Sullivanové za shovívavé, avšak pronikavé redigování rukopisu.

KAPITOLA 1

Romanopisec, zvrhlík, lékař duše

Přesně před dvěma sty lety seděl markýz de Sade ve své špinavé cele v Bastile zamořené krysami, proklínal svůj osud, a přesto zůstával věrný svému podivínskému způsobu, jak pohlížet na lidskou přirozenost. Americká válka za nezávislost se chýlila ke konci a Francouzská revoluce právě začínala. Sadova doba byla – jak říkáme – věkem rozumu, svět se tehdy zdál poznatelný a byl přirovnáván k hodinám s jejich mechanickou přesností. Byla to také doba, kdy bohatí veřejně dávali okázale najevo svou strojenost a honbu za rozkoší a kdy byla spravedlnost ve společnosti vinou pokrytectví obecně proklamovaných hodnot svévolná a vrtošivá. Jinými slovy, byla to doba v mnohém podobná té naší.

Přestože Sade strávil značnou část svého života ve vězení, jeho životopis se čte jako dobrodružný příběh. Byl vychováván svým strýcem knězem, dosáhl dobrého postavení u armády, zamilovával se do hereček, jeho tchyně jej milovala i nenáviděla, z vězení utekl i se svým komorníkem, byl pronásledován neúnavným inspektorem Mauraisem, za revoluce byl osvobozen, aby sloužil jako smírčí soudce, ztloustl a ztučněl v cele blázince, kterou čas od času sdílel s mladou ženou a odkud se z okna díval na to, jak věší jeho krajany. V průběhu svého dobrodružného a zneklidňujícího života, napsal romány, novely, hry a eseje, v nichž zastává neobyčejně temné

hledisko, jaké má v literatuře sotva obdoby. Člověk má z jeho životopisu i z jeho osudu v historii literatury dojem, jako by byl tak podivuhodně odcizený přijímaným společenským hodnotám, že se z něj během jeho života – a to trvá až do současnosti – stala mytická postava, velkolepá a dokonale záporná. Výsledkem bylo, že ze své vězeňské cely nebyl nikdy osvobozen. Zemřel uvězněn v Charentonu, nicméně až do současné doby zůstává pod zámkem ve vězení literatury, dějin a běžného mínění. Jeho díla mají své zaručené místo v seznamech zakázaných knih. V některých knihkupectvích musíte dokonce i dnes projít do speciálního oddělení pro dospělé odděleného závěsem, pokud chcete najít některý z jeho románů nebo i jen jeho životopis či kritiku. V jedné knihovně mě doprovodili do sklepní místnosti, kterou zavírali na zámek, a dali mi jednu hodinu na to, abych si prolistoval několik stránek s jeho kritikou. V jednom životopisném katalogu oblasti umění a písemnictví, v němž byly jednotlivé postavy označeny jako umělec, spisovatel, malíř, filozof atd., jsem našel Sada označeného prostě jako: „francouzského zvrhlíka".

Kritici shledali zvrácenost rovněž v jeho stylu psaní. Je často obviňován, že je jednotvárný, nedostatečně popisný, že se opakuje, nesouvisle těká a je nudný. Některá moderní vydání záměrně vynechávají nudné části a redukují tisíce stránek literárního díla na několik set. Sade nejenže představuje život jako ošklivý, on to také dělá ošklivým způsobem. Při jakémkoli pozitivním ocenění markýze de Sade se musí prozkoumat jeho neobvyklá estetika. Jako by vyšinutost jeho myšlenek volala po zvláštním způsobu podání.

Navzdory tomu, že jsou Sadovy obrazy otřesně obscénní, jejich ozvěnu najdeme téměř na každé stránce denního tisku, kde

můžete číst podrobné popisy vražd, nehod, korupce, soupeření, spiknutí, zrad a projevů extrémní etické necitlivosti. Vypadá to, že Sade svůj zrak pevně upřel na toto podsvětí s houževnatostí a intenzitou, s jakou bychom se mohli setkat v mystické literatuře. K lásce lidstva ke zlu přistupuje s oddaností a věrností světce, takže bývá z dobrých důvodů nazýván „božský markýz".

Sade měl své zastánce i učedníky. Patří mezi ně Swinburne, Apollinaire, Oscar Wilde, André Breton a Georges Bataille. Byl veleben za vytvoření jakéhosi katalogu lidské zvrácenosti a považován za předchůdce Freuda, který sám byl členem bratrstva hyzditelů. Roland Barthes pronikl ve své výjimečné knize *Sade, Fourier, Loyola* do hlubší metaforické povahy jeho jazyka a představivosti a přirovnává jeho vizi k duchu utopismu a monastického života. Zatímco někteří moderní kritici zkoumají subtilní literární prvky jeho slohu, Barthesova práce prolamuje literární hledisko, s nímž se k Sadovi obvykle přistupuje, a v jeho fiktivních ceremoniích vidí vzorce a struktury života, a naráží tak na potenciálně archetypickou dimenzi jeho imaginace.

Zatímco provádím rozsáhlou archetypickou analýzu Sadova literárního díla, nechci přehlížet obecně rozšířený názor. Sade *je* zvrácený. Je však postavou mytických rozměrů, a tuto dimenzi je také třeba prozkoumat. Pokud bychom k jeho spisům přistupovali, jako přistupujeme k řecké mytologii, mohli bychom lépe pochopit holou kostru jeho scénářů a vyhnout se personalistickým výkladům jeho odporných postav. Jak na to již poukázalo mnoho komentátorů, jeho fiktivní scény je často fyzicky nemožné provést ve skutečném životě a jsou, velmi mírně řečeno, naprosto nehorázné. Podobně jako dávní mytografové používá velkých tahů k tomu, aby

vylíčil zvrácený svět, který mu učaroval, a tak by ho bylo možno číst jako průvodce mytologií podsvětí, jako Homéra spíše než jako společenského kritika, který využívá literaturu k obhajobě svých osobních přesvědčení.

Ve své eseji „Úvahy o románu" argumentuje ve vlastní prospěch v souvislosti se zvláštním sklonem a stylem jeho psaní:

> Když člověk pracuje v oblasti krásné literatury, pak tím, co musí uchopit především, je Příroda. Je to lidské srdce, a nikoli ctnost, protože ctnost – jakkoli milá a nezbytná – je pouze jednou tváří tohoto mimořádného srdce, jehož důkladné studium je pro romanopisce základní věcí. A román, věrné zrcadlo tohoto srdce, musí prozkoumat každý jeho záhyb.[1]

Tato pasáž jasně ukazuje, že samotný Sade chápal své literární dílo jako trpce upřímné zkoumání duše. Odstraňte ctnost, vzdejte se snahy představit duši v tom nejlepším světle nebo s motivy inspirace či sebevylepšování, a co naleznete? Sade nalézá černou díru. Je nucen se střetnout s psychologickou antihmotou, dokonalou inverzí interpretací a hodnot společnosti.

Měl přečteného Jeana Jacquesa Rousseaua, filozofa štědré přírody, který byl o dvacet osm let starší než markýz de Sade a na něhož silně zapůsobilo, kolika různými způsoby se příroda projevuje ve zvycích národů po celém světě. Pokud příroda schvaluje určité lidské chování, ať je to v jakékoli společnosti, je to podle Sada důkaz nezbytnosti a hodnoty takového chování. Tento argument, který Sade občas uvádí jako antropologický exkurz v rámci nějakého vypravování, se podobá archetypovým teoriím, které

využívají univerzálního rozšíření obrazu nebo tématu jako důkazu jeho hluboké nezbytnosti. Při čtení Sada může být užitečné slovo „Příroda“ překládat jako „archetyp“, abychom porozuměli jeho snaze ukázat, že některá témata, která při zběžném pohledu můžeme považovat za odporná, nejsou z hlubšího hlediska nijak nemístná. Je proto na nás, abychom je morálně nesoudili, když nezapadají do našeho omezeného repertoáru přijatelného lidského jednání, nýbrž abychom rozjímali nad jejich nezbytností.

Sade se také vyznal z požadavkům jeho vlastní povahy, které pociťoval. V dopise, který napsal své manželce z vězení, říká:

> Říkáš, že můj způsob myšlení nelze tolerovat? Co konkrétně? Člověk, který mění způsob svého myšlení, aby se zavděčil druhým, je blázen. Můj způsob myšlení je výsledkem mého uvažování. Je součástí mé vnitřní bytosti, toho, jak jsem stvořen. S nimi nejsem v rozporu, a nebyl bych, ani kdybych si to přál. Protože můj systém, se kterým nesouhlasíš, je také mou největší útěchou v životě, je zdrojem všeho mého štěstí – znamená pro mne víc než můj vlastní život.[2]

Tento vášnivý dopis vyjadřující věrnost jeho vlastní určité vnitřní vizi naráží na moc temné múzy, která vzala jeho tvořivé nadání do svých rukou. Psal daimónsky, a nikoli pouze démonicky. Zřejmě byl natolik unesen svým podsvětním géniem, jako bývá básník, jenž se poddává milostnému sonetu. Držel se tohoto zvláštního zvráceného hlediska a vidění, které se ho zmocnilo, a ctil je do té míry, že se kvůli němu vzdal většiny svých svobod. To neznamená, že zůstával uvězněn, aniž by si stěžoval. Jeho dopisy jsou hroznými

nářky a voláním po svobodě a prosbami, aby se mu dostalo aspoň trochy pohodlí. Ale i ve vězení odmítá zradit svou temnou, božskou posedlost.

Sade jako člověk tudíž ztělesňuje osobnost onoho podsvětí, které budeme zkoumat prostřednictvím jeho literárního díla. Je samozřejmě snazší vybírat si své vzory a průvodce z řad ctnostných historických osobností. Jen málo lidí by prohlásilo Hitlera nebo Modrovouse za génia, u nějž nacházejí inspiraci. Abychom však pochopili nepopiratelné sklony duše k tomu, co je nehorázně temné, možná budeme potřebovat nějaký idol, jako je Sade. Mohlo by tomu být tak, že mytologizace samotného Sada je součástí snahy nalézt vnitřní postavu adekvátní zlu, někoho, kdo je v souladu se surovostí a podivnými láskami duše? Je bezpochyby snadné potlačit tuto postavu, protože je tolik odporná jiným, známějším hlediskům a tak vzdálená našim proklamovaným ideálům. Mohli bychom si však vzpomenout na zásadu, kterou Sade opakovaně uváděl, a uplatnit ji sami na sebe: Pokud příroda zaséval do naší imaginace „chorobné“ fantazie, potom příroda asi vyjadřuje nepochopitelnou a odpornou pravdu.

Sadovská duše

Můj zájem o Sada začal být vážný nedlouho poté, co jsem začal pracovat jako psychoterapeut. Lidé s dobrými záměry, poctiví a ušlechtilí předkládali své sny a fantazie plné vybraného mučení, vražd, sexuálních perverzí a barvité skatologie. Tyto sny je zneklidňovaly a oni se domnívali, že představují narážky na hrůzná potlačená přání nebo poruchu charakteru. Avšak já jsem byl

připraven svým studiem archetypové psychologie na to, abych chápal patologii v obrazech jako výrazový žánr. Pochopil jsem, že když k těmto snům nebudu přistupovat moralisticky, budu potřebovat pomoc, abych mohl k jejich obraznosti přistupovat v souladu s její vlastní povahou. Budu potřebovat průvodce, který souzní s jejich podivným mystériem, a nikoli někoho, kdo je moralistický a nemá smysl pro jejich nezbytnost. Hledal jsem odborníka na tento zvláštní druh imaginace a překvapilo mne, když jsem nalezl detailnost, soudržnost a poctivost Sadova literárního díla. Pokud se C. G. Jung uchyluje k obraznosti Starého zákona, aby „amplifikoval" náboženský sen, já jsem se mohl obrátit k Sadovu dílu, abych zesílil svou schopnost ocenit obrazy z okrajových oblastí sexuality a kalu lidského chování.

Pokud bychom měli při práci s obrazy „snít sen dál" – podle Jungovy obecné zásady – potom snít skatologický sen dál znamená najít další obrazy stejného žánru a podobné nálady. Budeme-li se držet výroku Jamese Hillmana, že bychom měli zůstávat v blízkosti daného obrazu, potřebujeme srovnávací bod, který nás neodláká od odpudivého násilí a hnusu v jádru mnoha obrazů. Potřebujeme Sada stejně jako Hesioda, který popisuje mezi jiným kastraci otce synem, aby nám připomínal místo jistých sklonů, jež urážejí slušnost, v naší přirozenosti.

Atmosféra kolem knih markýze de Sade i kolem jeho osoby *by měla být* temná a nepřijatelná. Možná by bylo chybou odstranit zámky z těch místností v knihovnách, kde jsou izolovány jeho spisy. Pokud bychom ho do běla vyčistili psychologickým žargonem a terapeutickými záměry, přišli bychom o něj jako o průvodce. Nechutná atmosféra, která jej obklopuje, je jako sirný puch ďáblův.

Byla by to pekelná travestie, kdybychom cítili při zjevení Satanově růže. Mým cílem tedy, když se obracím k Sadovi, je nalézt soumrak vědomí, vyhledat páchnoucí obraznost vhodnou k amplifikaci těch snů, fantazií a uměleckých děl, která zjevují podsvětní estetiku i temnou psychologickou realitu.

Jedním z nejdůležitějších kroků v psychoterapii je vzít cokoli, co se prezentuje, a jednoduše to uznat a dát tomu prostor. Velká část problémů, o nichž slyšíme v terapii, souvisí spíše s bojem proti tomu, co je dáno, než se samotnou danou věcí. Zde nám Sade nabízí pomoc. Když s ním začneme souhlasit v tom, že je těmto děsivým duševním obrazům vlastní zvláštní nezbytnost, že jsou to prostě vrozené potřeby, potom bychom se možná dokázali lépe držet podobné obraznosti, která se objevuje v životě i ve snech. Sade nám ve své zvrácenosti pomáhá ubránit se pokušení moralizovat. Když přijmeme jeho zvrácený postoj, můžeme dokonce i ocenit některé z jinak nepřijatelných obrazů, které se objevují u každého a přinejmenším subtilními způsoby vnášejí do života ostrý černý tón.

Sadovská obraznost určovaná neštěstím, násilím, zlými úmysly, perverzí a sobeckou manipulací se objevuje na nečekaných místech. Pohádky a příběhy pro děti vyprávějí o zvěrstvech páchaných na dětech i rodinách. Rodiče jsou krutí, vlk se obléká jako babička a hrozí, že sežere její vnučku, nemluvňata padají z vrcholků stromů, děti umírají v říších kouzel. Není překvapivé, že dítě, jež má dosud určitý odstup od morálních hodnot společnosti, si užívá svých sadovských rozkoší, jako je třeba vyprávění strašlivých a nechutných historek, mučení zvířat, hry s výkaly, na doktora nebo na válku. Podle některých lidí jsou tato tradiční sadovská témata v dětské

literatuře nebezpečná a škodlivá. Když však markýze de Sade vezmeme vážně, naznačuje to, že duši vyživují obrazy, které odrážejí nepříliš ctnostnou stránku života.

Když vykročíme směrem k ocenění „zvráceného obrazu", mohli bychom začít s rozlišením, které se často používá u filmu a literatury, a přesto není dostatečně uplatňované na Sada. V beletrii nejsou ukrutné činy stejného řádu jako v životě. Román není kronika. Stránka ze Sada nemusí být autobiografická v doslovném smyslu. Imaginovat ohavnosti a páchat je jsou dvě rozdílné věci. Fiktivní povaha Sadova díla, zvláště pak jeho mytické dimenze, naznačují rozdíl mezi „sadistickými" činy a „sadovskou" imaginací. Sadovský obraz může být „přirozeným" výrazem psýché, kdežto sadistický čin může být návrat potlačeného obrazu do reálného života. Pokud to nebudeme pečlivě rozlišovat, budeme vznášet proti zvrácenosti obrazu námitky na základě pohoršení sadistickými činy.

Samozřejmě není možné vytyčit jasnou hranici mezi imaginací a životem. Imaginace je vždy na pomezí, částečně je v mysli a částečně v těle, jak často říkali renesanční spisovatelé. Sadovu přiznanou zálibu v prostopášnosti v jeho životě nelze zcela oddělit od jeho literárního díla. Kde se oddělují cesty imaginace životní a té umělecké? A co sadovství dnes? Když se dvojice věnuje sadomasochistickým praktikám, je to fikce, nebo skutečná brutalita? Jde o ozdravné rituály, nebo jsou doslova destruktivní a škodlivé? Může člověka vést k násilí to, že o něm čte? Nebo je od své schopnosti páchat násilí očišťován tím, že věnuje pozornost obraznosti, která jeho sklony drží v oblasti literatury?

Když vstoupíme do Sadova fiktivního světa, uvědomíme si často, že kráčíme po této tenké hranici. Avšak v tom tkví ona

krása a hrůza literatury: Přivádí nás k tomuto okraji, kde kategorie selhávají a jistoty mizí. Jak jinak by mohla literatura vyvolávat katarzi? Když jsme uvedeni přímo do středu odpudivé imaginace, pociťujeme atmosféru tohoto koutu duše, dotýkáme se jí, chutnáme a čicháme ji. Ke katarzi je u Sada zapotřebí pocítit zhnusení, podobně jako je třeba vnímat rytmus u Dylana Thomase a metrum u Shakespeara. Médium, v tomto případě zvláště odpudivé, je neoddělitelnou součástí sdělení.

Sadovská psychologie

O důležitosti „patologizující" přirozenosti duše psal obsáhle James Hillman. Možná jsou právě naše patologie tím, co z nás dělá individuality. Všichni se odchylujeme od normálu. Všichni trpíme patologií. Patologie duše nás také odtrhávají od ega, od heroických fantazií a lpění na životě, od našich úzce zaměřených nadějí a náklonností. Krátce řečeno, patologie je ikonoklastická. Sade je samozřejmě extravagantní obrazoborec. Každá čárka v jeho literárním díle otřásá přijatými a známými pravdami a znesvěcuje cituplnou morální loajalitu. Odpor, který pociťujeme při čtení kterékoli pasáže v *Justině*, představuje střet, který se odehrává mezi naší kultivovanou morálkou a protikladnou hodnotou ze Sadovy strany.

Sadovu mytologii proto lze chápat jako zvláštní příklad patologizující potřeby duše. Sade zpochybňuje naše běžné hodnoty, často spoutané omezeným rozsahem svědomí a snadným hrdinstvím obyčejné ctnosti, a vybízí nás k tomu, abychom zvážili některé stinné alternativy. V tom slouží duši spíše nežli ego. Mluví ve jménu skrytého a potlačeného mystéria oproti známým a vyzkoušeným

mravům civilizace; není to snad další důvod, proč se o něm mluví jako o „božském markýzi"? Jeho Bůh je temný, jeho teologie je vyšinutá, a přesto otevírá obrovské, rezavé dveře, které vedou dolů do jámy, kde nalezneme sklepní rozkoše naší duše.

Sade tedy rozšiřuje psychologický prostor, což představuje podle Hillmanovy analýzy patologizování další výhodu. Architektura a místo jsou, jak budeme moci vidět dosti detailně, v Sadově literárním díle důležité. Cítíme odpor ke vstupu do té páchnoucí arény, v níž se odehrávají absurdní události; nicméně Sadova prezentace tohoto opomíjeného místa nás vyzývá, abychom prozkoumali nové území a zjistili, že duše má větší kapacitu, než se dosud tušilo. Sadova příbuznost s Freudem nespočívá pouze v tom, že oba přitahovala zvrácenost, nýbrž také v jejich psychologickém hledisku. Sade jako psycholog slouží duši tím, že jí toho dovoluje obsáhnout více a méně potlačovat.

Hillmanova analýza patologie dává patologii do přímé souvislosti s mýtem. Patologie v životě i v obrazech nás nutí pohlédnout za fasádu přirozených událostí do jejich mytických dimenzí. Jestliže se k Sadovým příběhům přistupuje na naivní, doslovné rovině, jsou jednoduše odpudivé. Avšak pokud se jim dovolí podnítit imaginaci, odhalí svět mýtu, v němž je normou neštěstí a groteskní fantazie. Když budu přirovnávat Sadovo literární dílo k mytologii, jak to mám v úmyslu, zatímco budu zkoumat specifická témata v jeho spisech, začnou být patrné mnohé paralely. Pro bohy a bohyně řecké mytologie jsou krvesmilstvo, otcovražda, krádež, masové zabíjení, rafinovaná sexuální spojení a exotické obřady úplně běžné. Podobnosti se Sadem jsou tak zřejmé, že máme tendenci pokládat spíš Sada za mytologického než mytologii za sadovskou, přestože platí obojí.

Rovněž Rafael López-Pedraza, archetypový psycholog a mytolog, který psal s velkým vhledem o grotesknu, vyzývá k psychologickému čtení Sada. „Chtěl bych chápat obrazy sadomasochismu," píše v *Hermovi a jeho dětech*, „jako archetypicky zakořeněné v lidstvu a nabízejí spektrum, které lze v psychoterapii vidět jako požadavek části naší přirozenosti, která *potřebuje* být prožita."[3] I on naznačuje nezbytnost. Mytologie sadomasochistických témat má v životě a ve struktuře duše své místo.

Klíčem ke čtení Sada je: Nehledět na doslovné chování, které bude zjevně zcela odporné, nýbrž vidět tuto mytologii jako základní přísadu přirozenosti duše. Poté musíme klást otázky plné poetické rezonance. Proč je nevinnost duše mučena? Proč má Sade takovou zálibu ve vraždění rodičů? Jaká je pravá povaha jeho útoků na křesťanství? Co představuje jeho fascinace pohlavními orgány a sexem bez lásky? Pokud vezmeme jeho romány jako program pro společenské experimentování, redukujeme jej na absurditu. Avšak pokud k němu přistoupíme jako k obrazoborci fantazie, potom budeme možná chtít přezkoumat mnohé své předpoklady o rodině a sexu. Ať se to zdá jakkoli divné, Pedrazovo doporučení je trefné: Hluboké sadomasochistické fantazie je třeba prožít.

Defenzivní morálka

To, co často nazýváme morálkou, je ve skutečnosti obrana. Hlubinná morálka v sobě zahrnuje pomalu se odehrávající vstup do jistého základního tajemství, které představuje pro lidský život výzvu. Rozhodnutí ohledně toho, co dělat a jak jednat, se odhaluje postupně. Tato morálka je složitá, plná stínů nejistoty; pokud

ji však bereme dostatečně hluboce, nabízí dostatečnou morální jistotu, abychom mohli směle udělat cokoli. Hlubinná morálka a odvaha jsou spojité nádoby a vzájemně se vyžadují. Hlubinnou morálku nikdy nelze oddělovat od imaginace, je to jedna z jejích funkcí. Naše mravní dilemata od nás vyžadují zkoumat život a duši s plnou imaginativní silou, abychom se přiblížili tajemstvím, která životu dávají jeho vertikalitu, posvátnost, smysl a cenu.

Protože si morálka, která má hloubku, toho tolik žádá, spokojíme se často s náhražkami – s kodexy morálky branými doslova nebo omezeně a úzce definovanými morálními přesvědčeními a postoji. Tato chatrná morálka bez imaginace se brání výzvě všeho, co není srozumitelné a nelze to kategorizovat. Kodex praví: Cti otce svého a matku svou. Ale sen a fantazie někdy říkají: Zabij své rodiče, odejdi od nich pryč. Zdá se, že některé sny napodobují přechodové rituály, v nichž smrt, krev a násilí jsou symboly iniciace. Avšak sny a rituály nejsou doslovnými činy. Člověk může své skutečné rodiče milovat, a přesto se ve své fantazii může setkávat s odmítnutím rodičovské postavy. Prostřednictvím obrazu vraždy se archetypický rodič transformuje a dochází k posunu v identifikaci s dětským vědomím.

Při čtení Sada máme dvě možnosti. Můžeme k němu přistupovat s povrchními a doslovnými mravními postoji a shledat jej nekonečně neuspokojivým. Nebo mu můžeme dovolit, aby nás přivedl k subtilnější mravní vnímavosti. Vzhledem ke složitosti života je adekvátní jedině taková morálka, která byla vytvořena za přítomnosti stínu. Jestliže je Sadovo literární dílo hrubé vůči mravním postojům čtenářů, možná je právě taková drsnost zapotřebí, aby se prohloubila morální imaginace.

Další morální téma u Sada souvisí s tím, co James Hillman nazval „psychologickým polyteismem". K tomu, abychom četli jeho dílo s otevřenou myslí, se ještě nemusíme stát Sadovými přívrženci. Není nutno se všeho vzdát v jeho prospěch. Jung popisuje polyteismus jako alchymické putování mezi hvězdami. Čtení Sadova díla je jako zastavení u jedné z planet, abychom zde vyzvedli další rozměr charakteru duše. Sadův svět je jedním z mnoha. Je možné ocenit jeho nenávist k Venuši a potom se vydat na planetu Venuši a užít si tam její útěchy.

Ne všechny sny jsou skatologické. Je to pouze jedna ze zastávek duše, třebaže důležitá a zásadní. Když má Jung sen o gigantickém božím hovnu a chápe jej jako zjevení, děje se něco tajemného a významného, stejně jako když má upřímný člověk v určitém iniciačním životním období sen o přetékajících toaletách, kdy je jazyk zabarven skatologickými sprostými slovy a když v mytologii dochází ke zrodu bohyně krásy z kastrace jejího otce. Tyto události sadovského ražení odkazují na modrý samet v povaze duše. Když se od těchto sadovských prvků zhnuseně odvrátíme, může nám uniknout podstatná část tajemství – čili hodnota Sadovy imaginace a mnoha tisíc stran jeho spisů.

„Sadovskou imaginaci", úhel pohledu, z něhož můžeme vidět určité hluboké stíny v životě a v duši, lze posbírat ze silných svazků Sadových knih. Avšak tato imaginace není totéž co skutečný Sade. Sestává z obecného ocenění nutnosti zla a hledí skrz osobní úroveň v literatuře do temných mytických témat, která zvráceně vyživují duši. Vidí skrz skutečné zlo v životě do nutností, které jsou vskutku destruktivní pouze tehdy, jsou-li potlačovány a doslovně odehrávány. Vše, co de Sade miluje, lze z tohoto zvláštního úhlu

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázku z knihy ***Temný eros*.**
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.